

EKOLOJİK ÇEVRE GÜVENLİK VERGİSİ SİSTEMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Ali ERBAŞ^(*)

ÖZET

İşletmeler ve genel olarak halk, ekonomik faaliyetin sosyal bir maliyeti olan çevre kaybı ile birlikte ekonomik başarının ve büyümenin sürdürülebilirliğini tehdit eden doğal kaynakların henüz gözlemlenen kıtlığını büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Bu nedenle firmaların ve ailelerin daha temiz bir çevre içinde sürdürülebilir ekonomik büyümeye doğru yönlendirilmeye ihtiyacı vardır. Bu zaruri amacı dikkate alarak çalışmamızda, çevrenin güvenliğini sağlayacak olan çevre politikasının etkili bir uygulama aracı olarak ekolojik vergi çerçevesini ve uygulamasını ele alarak incelemeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Ekolojik vergi, çevre politikası, sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Businesses and generally public largely ignore newly observed scarcities of natural resources,

which threaten to undermine the sustainability of economic performance and growth and environmental degradation as a social cost of economic activity. Therefore firms and households need to be directed towards a sustainable economic growth within a cleaner environment. Considering this essential goal in this study, we try to elaborate the framework of ecological taxes and its application as an effective implementation tool of environmental policy which would ensure the security of a friendly environment.

Keywords: Ecological tax, environmental policy, sustainability

1-GİRİŞ

Dünyamızda endüstrileşmenin, nüfusun ve ulaşımın hızla artması tükenmekte olan kaynakları süratle azaltırken çevre, aşırı emisyonlarla büyük bir risk altına girmiştir. En büyük ekosistem olan dünyamızı oluşturan bitkiler, hayvanlar, bakteriler vb. alt sistemlerin tahrip edilmesiyle beslenme ve yaşama zincirindeki insan, çevre kirliliği ile giderek yok olmaya mahkûm edilmektedir. Dünyayı bir gemiye benzetecek olursak,

^(*) Prof. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, KKTC

gemi bütünüyle çürüyerek batmakta ancak, ekosistemin yegâne sorumlusu, yani kaptanı durumunda olan insanoğlu, bu yok oluşa bilinçli veya bilinçsiz olarak, adeta inatla katkıda bulunmakta veya seyirci kalmaktadır. Şu halde insan, hayatını sürdürebilmesi için; önüne ana hedef olarak ekosistemi koyarak faaliyetlerine şekil ve anlam kazandırmalıdır. Bununla birlikte son yıllarda hemen hemen bütün bilim dallarındaki bilim adamlarının daha kaliteli bir çevre için harekete geçmeleri ümit verici bir olay olarak izlenmektedir.

Neredeyse bir köy haline gelen dünyamızda bütün ülkeler, daha fazla gecikmeden uluslararası anlaşmalarla, evrensel ve ulusal düzeylerde çevre politikalarını hukukun üstünlüğü temelinde ortak akıl olarak üreterek, uygulamalarını takip etmelidir. İnsana ve çevreye yön vererek, doğal kaynaklara ve ekolojik yapıya yönelik denge bozucu olumsuzlukları önlemelidir.

2-EKO-VERGİ VE ÇEVRE POLİTİKALARI

Günümüzde hükümetler ekolojik vergileri çevresel kaygılardan çok yeni bir gelir kapısı olarak görmektedir[1]. Halbuki, çevre politikalarının en önemli uygulama aracı olan ekolojik vergiler veya eko-vergiler; çevre güvenlik vergisi niteliğindedir. Bu vergilerin mevcut vergi sisteminin yerine geçmediği göz önünden uzak tutulmalıdır. Bağımsız ve ihtisaslaşmış bir teşkilat yapısıyla eko-vergiler sisteminin amacı, esas olarak; ekonomik gelişmeyi sağlamak, rekabeti geliştirmek, çevresel etkinliği ve verimliliği arttırmak ve adaleti sağlamaktır. Bu vergiler ayrıca, ekolojik tahribatın azaltılması için gerekli finansal kaynakların teminini, kirlilik yaratıcı davranışların değiştirilerek çevreye uyumlu hale getirilmesini ve gereksiz tüketimin azaltılmasını amaçlar. Bu nedenle, işlevlerini başarıyla yerine

getirebilmesi için, toplanan vergi gelirlerinin sadece çevre, yani ekolojik amaçlı olarak kullanılması hususunda gerekli siyasal, sosyal, yasal ve idari zemin hazırlanmalıdır.

Çevre yasasında eko-vergiler; enerji vergileri, kirlilik vergileri, taşımacılık vergileri ve doğal kaynak vergileri vb. ana başlıkları altında ayrıntılı biçimde sınıflandırılarak dökümü yapılmalıdır. Eko-vergiler diğer vergi yasaları içine konmak yerine bağımsız olarak düzenlenmeli ve uygulamaları, uzun vadeli kalkınma planlarında tartışılmalıdır.

Ekonomi, çevre, orman, sağlık, sanayi bakanlıklarının üst kademe temsilcileriyle iş hayatının ve Maliye Bakanlığı'nın üst düzeyde temsilcilerinden oluşan çevre konusunda deneyimli, üniversiteler ve araştırma kurumlarıyla işbirliği yapan yetkili bağımsız bir Yüksek Çevre Kurulu ve teşkilatının yapılandırılarak görev ve yetkilerinin yasayla belirlenmesi gerekir. Bu kurul, çevre politikasının oluşturulmasına katkıda bulunacak araştırmaları yapmalı, eko-vergileri etkin ve verimli biçimde uygulamak, çevre kalitesini iyileştirmek ve yeni iş alanlarını meydana getirmek amacıyla sürekli olarak araştırmalı, eskilerini gözden geçirerek yenilerini önermelidir. Eko-vergiler, amacına uygun olarak Çevre Kurulunun koordinasyonunda ve kontrolünde toplanmalı ve önceden belirlenmiş amaçlara yine bu Kurulun sorumluluğunda tahsis edilmelidir.

Çevre politikası enerji politikası ile birlikte; ülkenin alternatif enerji kaynakları, enerji etkinliği ve iklim değişikliğine yol açacak emisyon hedefleri[2] de dahil olmak üzere kirlilik kontrolüne ilişkin bütün konuları kapsayacak şekilde geliştirilmiş olmalıdır. Çevre ve enerji politikası belirlenirken kyoto protokolünde amaçlanan enerji tasarrufu için motorlu kara taşıtları yakıtlarına konan eko-vergiden elde edilen gelirlerin toplu taşımacılığın altyapı finansmanında kullanılması

amaçlanmalıdır. Cumhuriyetimizin temel hedeflerinden olan toplu ulaşım ve özellikle hızlı demiryolu taşımacılığı, ülkenin çevre politikası için daha az kirlilik ve enerji tasarrufu sağlaması bakımından öncelikli hedefler arasına alınmalıdır.

Yerel idareler, ekolojik vergi gelirleriyle yenilenebilir enerjinin kullanılması ve toplu taşımacılığın geliştirilmesi konusunda desteklenmelidir. Çevre vergilerinden elde edilen gelirler, çevresel açıdan yarar sağlayan projelerin teşvik edilmesinde kullanılmalı, özellikle enerji verimi sağlayacak olan projelere tahsis edilmeli, istihdamın artırılması amacıyla eko-vergi hedeflerinin gerçekleştirilmesinde başarılı olan kuruluşlara belirli teşvik ölçütlerine göre ücretlerden alınan vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarında indirimler sağlanmalıdır.

3-EKO-VERGİ UYGULAMALARI

Çevre kirliliği yapan işletmelere, her yıl yaptıkları kirliliği, çevre kurulunun belirlediği formatlara göre tür ve miktar olarak ayrıntılı şekilde İl Çevre Müdürlüklerine beyan etme zorunluluğu getirilerek yapılacak olan denetimlere temel oluşturulmalıdır.

Ekolojik vergi politikasında; hava, toprak, deniz, akarsu ve gölleri kirletenlerle ilgili olarak; zarar doğmadan önce önleme tedbirlerinin alınması, zararın zamanında yok edilmesi ve “kirleten öder” ilkelerine göre hareket edilerek, gerek zararları yapanların gerekse de idari süreç içinde görevi suiistimal veya ihmal eden kamu görevlilerinin “yapanın yanında kar kalmayacak” şekilde gerekli caydırıcı tedbirlerle herkesin üzerine düşeni yapması sağlanmalıdır. Bu amaçlarla eko-vergilerin hukuksal altyapısının iyi saptanmış olması kaçınılmaz olmaktadır.

Eko-vergiler yasası; alınması gereken bütün çevre vergi türlerinin, önceden belirlenmiş bir

programa göre aşama aşama nasıl uygulanacağını düzenlemelidir. Eko-vergi oranları, üreticilerin ve tüketicilerin davranışlarını çevre lehine değiştirecek tarzda saptanmalıdır. Bu vergiler, esas olarak ürün vergileri şeklinde belirlenmek suretiyle, tüketici alışkanlıklarındaki değişimin, üreticilerin üretim şeklini çevreye en az zarar verecek biçimde etkilemesi[3] sağlanmalıdır. Ülkenin ekonomik çıkarlarını korumaya dönük olarak ihracat eko-vergiden istisna edilerek, ithalat ise yerli mallarla aynı oranda vergilendirilebilir.

Eko-vergi oranları; verginin daha geniş alanlara yayılması için enerji tüketimi, yeraltı sularının kullanımı, atık su ve katı atık üretimi, çöp geri dönüşümü ve çöp yakma yöntemleri ile uranyum[4] vb. tüketiminde hedefleri yakalayacak asgari düzeylerde tutulmalıdır. Karbon bileşiklerinin insan sağlığı üzerindeki zararlı etkileri sebebiyle tüm üretim ve tüketim faaliyetlerinde kullanılan fosil yakıtlar; ekolojik vergiye tabi tutulmalı, pek çok ülkede olduğu gibi ormanlara ve tarıma olan zararları sebebiyle karbondioksitle birlikte havaya karışan; karbon oksitler, azot oksitler, kükürt oksitler vb. ayrı ayrı eko-vergiye tabi tutulmalıdır. PVC ambalaj malzemeleri ve çabuk yanabilen organik karışımlarla çeşitli mineraller, gübreler, böcek ilaçları, zehirli kimyasallar, makine yağları eko-vergiye tabi tutulabilir.

Hâlihazırda küresel ısınmaya neden olan emisyonun %3-4'lük kısmı hızla gelişen havacılık sektöründe oluşturulduğu, ancak uluslararası anlaşmalarla yakıtlar üzerinden hiçbir vergi alınmadığı bilinmektedir. Bu nedenle küresel ısınma ile ilgili eko-vergiler havacılık faaliyetlerine de uygulanmalıdır.

Gemilerden yaptıkları emisyon için; kayıtlı tonajları, petrol tankeri olup olmaması, motor gücü vb. özellikleri dikkate alınarak farklılaştırılmış eko-vergiler alınmalıdır. Emisyon düşürücü

teknolojileri kullanarak hedeflenen standartların altına düşen gemiler, ekolojik vergilerden muaf tutulmalıdır.

Çok çeşitli enerji kaynaklarından doğan farklı kirleticilerin nükleer enerji riskleri

de dahil olmak üzere çevre üzerindeki etkileri, bir bütün olarak incelenmelidir. Termik santrallerden alınan ekolojik vergiler enerji verimliliği ölçütlerine göre belirlenmelidir. Endüstri tarafından kullanılan enerjiye, iklim değişim vergisi tatbik edilerek elde edilen gelirler; rüzgâr, güneş enerjisi ve diğer temiz enerji alanlarındaki yatırımların çeşitli şekillerde teşvik edilmesinde kullanılabilir.

Trafik sıklığından doğan çevre kirliliğini azaltmak ve enerji tasarrufu sağlamak üzere özel araçlardan, kent merkezlerine girişleri düzenleyecek gerekli eko-vergiler alınmalıdır. Toplu taşımacılığı özendirmek için otobüslere verilen akaryakıtlarda ise eko-vergi istisnası uygulanmalıdır.

Evsel yiyecek atıkları için yılda belirli bir sabit ücret uygulanmalıdır. Belediyeler tarafından evsel atıklardan sadece yiyecek atıklarının içine konabileceği her ev için numaralandırılmış ve ev sahibi tarafından depozitosu ödenmiş, kapaklı çöp kovaları sağlanmalıdır. Kapaklı çöp kovalarına sığmayan ek yiyecek atıklarının belediye tarafından ücret karşılığı toplanabilmesi için çöp etiketi yapıştırılmalıdır. Kapaklı çöp kovalarına geriye dönüşümü mümkün olan maddelerin atılması halinde, söz konusu maddeleri atanlara gerekli caydırıcı cezalar tespit edilip uygulanmalıdır. Belediyece, bütün geri dönüşümü mümkün olan kâğıt, süt poşetleri, gazete, dergi gibi maddelerle, mukavva, ahşap, teneke, plastik ve cam şişeler gibi ambalaj malzemesi atıklarının ücretsiz olarak biriktirilebilmesi amacıyla her mahallenin uygun yerine konteynırlar konulmalıdır. Sürekli olarak atıklarla ilgili eğitim ve bilgilendirmeler yapılmalı, atık eğitiminin finansmanı da ekolojik

vergilerden karşılanmalıdır. Yani ekolojik çevre için alınan vergiler, çevreye katkıda bulunabilecek aktivitelerde kullanılmalıdır.

Türkiye’de tehlikeli atıkların nerelerden ve ne miktarda çıktığı tespit edilerek takip edilmelidir. Tehlikeli atıklardan alınan ekolojik vergiler, ilgili atıkların uygun şekilde bertaraf edilmesinde kullanılmalıdır. Azot, kadminyum, merkür, kurşun, çinko, nikel, krom, arsenik gibi maddelerin suya bırakılması halinde gerekli ekolojik vergiler alınmalı ve çeşitli teknolojiler uygulanarak belirlenen standartların altına düşen işletmelerden söz konusu vergilerin alınması durdurulmalıdır.

Üretim veya tüketim esnasında kirliliğe yol açan bu tür ürünler veya bu ürünlerin üretimde kullanılan girdilerle, ithal edilen atık madde yaratabilecek ürünlere ekolojik vergiler uygulanmalıdır. Çevre vergilerinden elde edilen gelir; çevre koruma faaliyetlerinin finansmanında ve öncelikle çevre vergisinin alındığı işletmelerin gelir vergisi gibi diğer vergilerin indiriminde kullanılarak ekonomi üzerinde olumlu etkiler sağlanması hedeflenmelidir.

4-SONUÇ

İnsanlığın yurdu olan dünyamız çevre kirlenmesi adı verilen ve insanı çepeçevre kuşatan gıda ve sağlık alanında adeta terör estiren büyük bir sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunun ulusal ve uluslararası boyutları bulunmaktadır. Uluslararası arenada ülkeler bir araya gelerek adalet ve hukuk ölçülerine göre yapacakları çeşitli anlaşmalarla gerekli önlemleri almalıdır. Ulusal zeminde ise, yasal sistemin yapılandırılması ve ilgili yasaların çevrenin korunması konusunda etkin bir şekilde uygulanmasında hükümet ve yerel idarelere, çevre ile ilgili gönüllü kuruluşlara, eğitim kurumlarına, başka bir deyişle toplumun bütün katmanlarına önemli görevler düşmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1) Dough Macdonald, "Green Taxation and Environmental Policy", University of Toronto , Environmental Research and Teaching. (Çevrimiçi) <http://www.utoronto.ca/env/papers/macdon/macdon1.htm>, 19 Temmuz 2003.

2) Ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması mevcut biyofiziksel sınırlamalara bağlı olduğundan, kaynakların korunması ve ekosistemin bakımı, dünyanın emiş kapasitesinin üstünde bir atığın bertaraf edilmesi ile mümkün olacaktır. Daha geniş bilgi için bkz. Nicolas Wallart, **The Political Economy of Environmental Taxes New Horizons in Environmental Economics**, U.K, Edward Elgar Publishing Ltd, 1999., s. 64-65.

3) Tarık Jamali, Ekolojik Vergiler, Yaklaşım Yayıncılık, 2007., s. 249.

4) Daha geniş bilgi için bkz. Antony Zom, "Report on Concrete Steps of Green Budget/Tax Reform in the Netherlands Retrospective and Outlook, Ed. By Kai Schlegelmilch **Green Report in Europe**, Springer Herdelberg, 1999., s. 113-114